

Techniky sběru dat

- Pozorování
- Rozhovor
- Analýza dokumentů
- Focus group

Metody sběru dat: 1. Pozorování

- dlouhodobé systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces
- zúčastněné, nezúčastněné, přímé, nepřímé, skryté, otevřené
- výhoda – zjevuje očím badatele to, co by aktéři jinak nesdělovali (rutinní aktivity, nuance vztahů, atd.) – slouží k popisu jednání, nikoli něčí zkušenosti a perspektivy
- výzkumník si všímá nejen toho, co se děje, ale i toho, co se neděje
- od prvotního deskriptivního a všeobecného pozorování výzkumník postupuje k pozorování zaměřenému (na základě analýzy prvních dat)

- Popis by měl obsahovat:
  - popis fyzického prostředí
  - popis sociální stránky prostředí (atmosféra, vztahy, komunikace – verbální i neverbální, rozhodování
  - popis jednání

Význam terénních poznámek

- Významné pro pozorování, ale i pro rozhovory
- Tužka a papír jako nástroj záznamu i komunikace
- Pořizujeme během sběru dat nebo bezprostředně po něm
- Deskriptivní a detailní
- Vstupují do analýzy jako jeden ze zdrojů dat
- Zúročují naše vzdělání, nabyté vědění, zkušenosti, emoce, vazby náklonnosti a antipatie – je nutné uvědomit si vlastní pozici a možnosti, které nám tato pozice otevírá nebo skrývá, při prezentování dat by naše perspektiva měla být pro čtenáře jasná a přehledná, proto je potřeba ji v textu dokumentovat

Příklad terénních poznámek

- nedostatečné:

„Klientka se chovala nepřátelsky vůči personálu“

„Zdá se, že učiteli to nějak moc nejde.“

- dostatečné

„Když Judy, vedoucí personálu, řekla klientce, že by neměla dělat, co jí zrovna napadne, klientka začala křičet, že Judy nemůže řídit její život. Obvinila Judy, že si hraje na vládce a řekla, že by to z ní nejraději vymlátila, a posléze jí řekla, aby šla do pekla. Potom klientka zamáchala pěstí před obličejem Judy, s hlukem opustila místnost. Judy stála překvapená a zírající s otevřenou pusou na to, co se právě odehrálo.“

Metody sběru dat 2: Hlubkový rozhovor

- Průběh hlubkového rozhovoru:
  1. Úvod – vysvětlení účelu rozhovoru, představení se, získání souhlasu s participací a záznamem rozhovoru
  2. Úvodní otázky – jednoduché, navozující dialog
  3. Hlavní otázky
  4. Navazující a rozvíjející otázky (pocity, názory, postoje):

„Zmínil jste, že raději pracujete s tvořivými žáky, co to pro vás znamená, tvořivý žák“?

„Rozuměl jsem tedy správně, že...?“
  5. Ukončující otázky
- pozitivní zpětná vazba ke konverzačnímu partnerovi („Vaše odpovědi mi pomáhají poznat, co se u vás děje....“ „Myslím, že jsem se od vás dozvěděl mnoho užitečného...“)
- jasné, srozumitelné, nesugestivní a otevřené otázky

Otázky vhodné pro hloubkový rozhovor

A: „Co vás napadne, když se dozvíte o novém kurzu/školení? Proč se kurzů/školení účastníte a proč účast na nich odmítáte?“

X

„Jak se dozvídáte o novém školení?“

B: „Znáte požadavky na vaši pracovní pozici? Naplňujete je?“

X

„Kdybyste si měl vymyslet kurz/školení sám, jak by vypadal/o?“

C: „Povězte mi něco o vašem kontaktu s mladšími generacemi.“

X

„Setkáváte se s mladšími lidmi, nebo dětmi? Při čem, jak?“

Diskuse nad volbou otázek pro hloubkový rozhovor: projekt „Zjišťování důvodů pro volbu soukromého předškolního vzdělávání v České republice“

- Rozhodli jste se pro umístění vašeho dítěte do soukromé mateřské školy na základě vlastního výběru a přesvědčení?
- Nebo na doporučení někoho známého?
- Volili jste školku především podle místa bydliště a dopravní dostupnosti?
- Pokud máte více dětí, navštěvovaly všechny stejnou mateřskou školu?
- Proč ano/ne?
- Byl pro vás program mateřské školy prioritní při její volbě?
- Je pro vás důležitá spolupráce rodičů a pedagogů?
- Proč ano/ne?
- Je pro vaši mateřskou školu spolupráce s vámi jako rodiči důležitá? Jak často se zúčastňujete akcí pořádaných školou?
- Myslíte si, že menší počet dětí v soukromém předškolním zařízení zaručuje individuálnější přístup?
- Jste ochotni zaplatit vyšší školné soukromé mateřské škole, protože si myslíte, že poskytuje kvalitnější vzdělání?
- Odráží se nedostatek peněz ve státním školství na kvalitě výuky?
- Jak dlouho vaše dítě navštěvuje předškolní zařízení?
- Je pro vás rozhodující program školky nebo konkrétní pedagog?

Návrh pro plán rozhovoru

(Švaříček, Šed'ová 2007)

Příklad z výzkumu 5.2.6

Následující ukázka pochází z výzkumu, jehož cílem bylo prozkoumat proces rodinné socializace dětského televizního diváctví v rodinách předškolních dětí (ve věku 3–6 let). Graduálně sestavený výzkumný vzorek zahrnoval 17 matek předškolních dětí. Ukázka rozpracovává Příklad z výzkumu uvedený pod číslem 3.10.

Schéma polostrukturovaného rozhovoru

(ZVO) Jakým způsobem je socializováno dětské televizní diváctví v rodinách předškoláků?

- (SVO1) Jaké jsou divácké zvyklosti dítěte?
- (TO1) Kolik času stráví vaše dítě průměrně u obrazovky; na co se dívá?
- (TO2) Jaké jsou jeho oblíbené pořady; na co se naopak dívat nechce?
- (TO3) Zkuste vyjmenovat, na co se dítě dívalo v televizi včera.

- (SVO2) **Jaké jsou divácké zvyklosti ostatních členů rodiny?**
- (TO4) Na co se díváte v televizi vy / váš muž / sourozenci dítěte.
- (TO5) Kdy během dne televize běží a kdy je vypnutá?
- (SVO3) **V jakém prostředí a v kontextu jakých rodinných aktivit se dětské sledování televize odehrává?**
- (TO6) Kolik máte doma televizorů, videopřehrávačů nebo počítačů, na kterých se dá pouštět televize či video. Kde jsou umístěny?
- (TO7) Dívá se dítě na televizi nebo video nejčastěji samo, nebo s někým dalším? S kým?
- (TO8) Mluví při tom spolu, věnují se nějakým dalším činnostem?
- (TO9) Co děláte v době, kdy se dítě dívá na televizi?
- (SVO4) **Jaké názory a postoje vyjadřují rodiče ohledně dětského sledování televize?**
- (TO10) Co myslíte, že dětem sledování televize přináší?
- (TO11) Myslíte si, že sledování televize může být dětem v něčem prospěšné?
- (TO12) Může být dětem naopak nějakým způsobem škodlivé?
- (TO13) Zkuste říct, jak moc se vaše dítě dívá na televizi – hodně, nebo málo?
- (TO14) Jak byste svému dítěti odpověděla na otázku: „Co je to televize?“
- (SVO5) **Jakými výchovnými technikami se rodiče snaží dětské sledování televize a jeho efekty ovlivňovat?**
- (TO15) Máte přesný přehled o tom, na co a kdy se dítě dívá?
- (TO16) Má dítě v souvislosti s televizí (videem) nějaká pravidla? Může se dívat, na co chce?
- (TO17) Smí dítě televizi samo zapnout?
- (TO18) Mluví s vámi dítě o tom, co vidělo v televizi?
- (TO19) Vysvětľujete, čemu nerozumělo, komentujete, uvádíte něco na pravou míru? Jak často se tak děje?
- (TO20) Doporučujete mu nějaké porady? Jaké?
- (TO21) Používáte někdy televizi (video) jako nástroj nějakých výchovných opatření (např. zákaz televize jako trest)?
- (TO22) Měla jste kvůli televizi (video) s dítětem nějaký konflikt? Jaký?
- (TO23) Co by vaše dítě mělo vědět o televizi?

Zdroj: Šedřová, 2007b

Schopnosti kvalitativního výzkumníka

- Připravenost
- Citlivost, empatie, schopnost navázat vztah a důvěru
- Otevřenost
- Schopnost naslouchat a zároveň řídit rozhovor
- Systematická a disciplinovaná práce
- Schopnost navázat vztah a důvěru
- Schopnost naslouchat a zároveň vést rozhovor
- Reciprocita (rozhovor jako „férová výměna“)

Jean-Claude Kaufman: Chápající rozhovor

„Aby tazatel získal nejdůležitější informace, musí se přiblížit konverzačnímu stylu, aniž se do skutečné konverzace nechá vtáhnout: rozhovor je práce, která vyžaduje nepřetržité úsilí. Ideálem je narušení hierarchie, aniž dojde k vyrovnání pozic: partneři si zachovávají různé role. Respondent musí cítit, že to co říká, má pro tazatele velkou cenu, že ten ho upřímně poslouchá a že je přitom ochoten odchýlit se od svých otázek, aby mu dal prostor okomentovat důležitou informaci. Respondent s překvapením zjišťuje, že mu tazatel pozorně naslouchá a zakouší jistou radost z toho, že se postupně přesouvá do hlavní role. Není neurčitě dotazován na svůj názor, ale protože disponuje cenným věděním, které tazatel nemá, stává se klíčovou postavou. Mezi oběma výraznými a kontrastními rolemi tak během výměny dochází k rovnováze.“

Kaufman, 2010: 57

Metoda sběru dat 3: Focus group

- Kromě dat z přímých výpovědí účastníků dokáže využít i komunikaci mezi nimi – skupinovou interakci a dynamiku
- Přesvědčení, že skupinové procesy pomáhají lidem objevovat a ujasňovat si své pohledy na věc takovým způsobem, který by byl jen těžko dosažitelný v rámci sběru dat prostřednictvím individuálních rozhovorů.
- Pomáhá výzkumníkovi využít mnoho různých forem komunikace, které lidé užívají v každodenní interakci, jako jsou vtipy, anekdoty, hádky, provokování – je to důležité, protože lidské vědění a postoje nejsou jednoduše ukryty v racionálních odpovědích na přímé otázky.
- Uspořádání – ideální počet účastníků 6-8, moderátor, pomocný moderátor, tichý účastník (zapisuje terénní poznámky)

Kdy je vhodná focus group?

- Focus group je z hlediska výzkumného designu vhodná:
- jako samostatná metoda nebo jako doplněk jiných metod (případová studie, akční výzkum,...)
- pro získávání informací, generování hypotéz, konceptualizaci, testování jiných nástrojů sběru dat (např. dotazníku), pro interpretaci výsledků dat získaných jinými technikami

- Z hlediska typu výzkumných otázek
- má-li výzkumník má sérii otevřených otázek a chce, aby jim účastníci přikládali nějakou důležitost, a to vlastními slovy, pomocí formulování vlastních otázek a vlastních priorit
- pro zjišťování znalostí, zkušeností a postojů, jejich zdrojů a způsobů utváření a artikulace
- je-li cílem výzkumu hodnotit služby, programy, opatření, výukové nástroje atd; nebo získání informací nutných k vyvinutí nových strategií a programů
- ve výzkumu citlivých, tabuizovaných nebo kontroverzních témat, či témat, u nichž se očekává kritický postoj účastníků

- Z hlediska výzkumné populace:
- pro výzkum minorit a specifických skupin (například pracovních kolektivů), sdílejících určitý jazyk či zkušenost
- chce-li výzkumník „dát hlas“ účastníků určitého typu (nesoucím určité znevýhodnění, postižení, izolovaným atd.)
- pro účastníky, kteří mají problém se čtením nebo psaním
- pro účastníky, kteří nejsou ochotni k individuálními interview, nebo kteří mají pocit, že nemají k problému co říci